

ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ТРАДИЦІЙНОГО КОСТЮМА: ЗАХІДНЕ ТА СХІДНЕ ПОДІЛЛЯ

Анотація. У студентському дослідженні розглядаються фактори формування українського традиційного костюма на прикладі західного і східного Поділля. Головна увага зосереджена на виявленні самобутніх рис та етнічних запозичень у процесі формування і розвитку народного одягу етнографічних українців Поділля. У процесі дослідження було з'ясовано наявність значної кількості спільних різновидів елементів одягу, орнаментальних мотивів і прийомів його оздоблення, що стало спільним елементом розвитку традиційної культури етнічного порубіжжя.

Ключові слова: Поділля, етнографічна група, традиційна культура, народне вбрання.

Abstract. The student research considers the factors of formation of the Ukrainian traditional costume on the example of western and eastern Podillya. The main attention is focused on the identification of distinctive features and ethnic borrowings in the process of formation and development of folk clothing of ethnographic Ukrainians of Podillya. The study revealed a significant number of common types of clothing, ornamental motifs and techniques of its decoration, which became a common element in the development of traditional culture of the ethnic frontier.

Keywords: Podillya, ethnographic group, traditional culture, folk costume.

Український народний костюм переважно виготовляли відповідно до події та цільового призначення. Звичайно, найбільшим багатством та делікатністю роботи відрізнялися вироби, які виготовлялися безпосередньо до важливих життєвих та обрядових дій, наприклад до весілля, святої Пасхи, Різдва тощо.

На формування традиційного костюма впливали значні фактори, передусім етнічний та природно-географічний. Природно-географічний фактор обумовлюється розташуванням тієї чи іншої країни, а також наявністю вигідних торговельних шляхів.

Вигідне географічне розташування України створило передумови для формування на її території ранніх центрів культури, які перебували в постійному спілкуванні з цивілізаціями Давнього Світу, Візантією, народами Сходу, а згодом і Західної Європи. Пожвавлені водні й сухопутні торговельні шляхи, що пролягали Україною, забезпечували культурні контакти, а також обмін товарами між Північчю та Півднем, Заходом та Сходом. Це відіграло значну роль у становленні та розвитку традиційного костюма українців [3].

З цих далеких земель наші пращури отримували дорогі тканини та прикраси. Взагалі імпортувалися різні види тканин – шовкові, суконні, оксамитові. Шовкові дорогоцінні тканини ручного виробу різноманітних кольорів мали загальну назву паволоки і розподілялися на парчу, пурпур, порфір, червлену, або багрову. Завдяки вигідному розташуванню торговельних шляхів на території України населенню стали відомі різновиди імпортних тканин, вишуканих прикрас, а згодом і техніка та способи виробництва цих речей [1].

Специфічними особливостями виділявся одяг Північного-Західного Поділля через тривале панування Польщі. Чоловічий одяг населення Північно-

Західного Поділля складався із сорочки та вузьких штанів із білого полотна. У подільській вишивці переважали складні геометричні форми (двокольорова та поліхромна колористика). Верхній одяг шили з саморобного валяного сукна. Опанчі та сіряки майже завжди шили з сірого сукна, які прикрашалися вишивкою, шнурами, обшивками. Різнокольорові вовняні нитки – малинові, блакитні, зелені, білі, чорні – були однотонні або перепліталися, утворюючи мальовниче оздоблення.

Вишивка на уставках жіночої сорочки Східного Поділля складалася із двох або трьох нешироких дрібноузорчастих смуг, використовувалися різні техніки та комбінації. Вишивка на уставках жіночої сорочки північно-західного району виявляла схожість з покутсько-гуцульськими мотивами (традиціями).

Стегновим одягом слугувала горботка. Носили горботку, піднімаючи її кінці до талії та закріплюючи вузькою барвистою крайкою. Фартухи на Східному Поділлі майже не зустрічалися. Нагрудним жіночим одягом були: катанка, літник (жакет), вовняні кафтаники, згодом – кофти-лольки. За верхній жіночий одяг правили свита, гунька, манта та бурка, шиті з саморобного сукна темних кольорів. Взимку жінки носили переважно короткі, прикрашені вишивкою кожухи. Головним убором жінок був очіпок, зверху якого пов'язувалася намітка. Взуття – шкіряні постоли (морщенці), чоботи (іноді кольорові), черевики на резинках або з високою шнуровкою. Намисто – переважно коралі, бісерні прикраси.

Чоловічий одяг Східного Поділля. Сорочки були тунікоподібними, рукави викінчувалися вільно або ж манжетою. Типовий нагрудний чоловічий одяг – жилетки та безрукавки-нагрудники. Взимку чоловіки носили тулуб'ясті або до стану кожухи зі стоячим або виложистим коміром та розшитими полами й рукавами. Довгі прямоспинні кожухи вдягали лише в сильні морози. Взимку чоловіки носили тулуб'ясті або до стану кожухи зі стоячим або виложистим коміром та розшитими полами й рукавами. Довгі прямоспинні кожухи вдягали лише в сильні морози. Взуття – личаки.

Регіональні відмінності костюма в Україні легко простежити на народному безрукавному нагрудному одязі, локальна специфіка якого, відбиваючи характер господарської діяльності окремих груп українського народу, одночасно відповідала особливостям клімату. Цей вид одягу був поширений на всій території України, але в різних місцевостях він мав деякі відмінності. В гірських районах Західної України – це тепла коротенька безрукавка з хутра – кептар; у північних та північно-західних районах передгір'я – сукняна безрукавка – лейбик, бруслик тощо; на території Середньої Наддніпрянщини – легша, хоча і довша безрукавка – керсетка тощо [2, с. 134].

Можна простежити схожість вбрання на крої, термінології, матеріалі, а також додававши на одяг прикраси. Схожість господарсько-географічних умов значно обумовило схожість матеріалу для одягу та засобів його обробки у росіян, українців та білорусів. Зокрема, у деяких українців, як і у більшості південних великорусів, здебільшого використовували полотно із коноплі, тоді як в іншій частині українців північних регіонів частіше використовувалося лляне полотно, як у білорусів. Також у засобах шиття та вишивки маємо

схожість, наприклад широко розповсюджена українцями техніка «низь» аналогічна руському «набору».

Багато спільного простежується в сорочках цих народів з українськими, особливо в крої. У молдаван та болгар цей елемент костюма має зовсім інші назви, болгарська – риза та молдаванська – камера, характерним кольором яких є білий.

Схожість в крої виразно наявна на рукавах сорочок. У молдавських і українських сорочках рукави мали чохла, які стягували червоною стрічкою або, як і в болгарських ризах, замість чохлів існували манжети. Вони називалися «брацарками» чи «ракавничками». Також схожість існує в крої коміра. Виріз на шії був дуже призбираний, як і в сорочках деяких районів України. Комір був невеличким та стоячим, який зав'язувався червоною стрічкою. Якщо в крої сорочок ми знаходимо багато спільного, то в оздобленні, навпаки, чимало відмінностей. У процесі порівняльного аналізу, наприклад, вбрання українців, молдаван та болгар виявляються як спільні, так і відмінні риси.

Отже, на формування українського традиційного костюма впливало багато факторів, такі як природно-географічний, етнічний та сусіднє оточення. Вигідне географічне положення України, а через це наявність великих торговельних шляхів, пояснює появу різних дорогих тканин та прикрас. Україна заселена багатьма етнічними групами, і кожна із цих груп несе за собою свою традиційну культуру, яка впливає на формування вбрання українців. Завдяки етнічному фактору в одязі проявляється локальна специфіка, яка обумовлюється кроєм окремих елементів, орнаментациєю тощо.

Джерела та література

1. Мироненко В. П., Синицька А. С. Еволюція українського народного костюма в соціокультурному контексті авангарду. *Вісник ХДАДМ*. Харків, 2009. № 5. С. 128–135. URL: file:///E:/%D0%97%D0%B0%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B7%D0%BA%D0%B8/had_2009_5_21.pdf
2. Ніколаєва Т. Різновиди традиційного одягу. URL: <http://etno.iatp.org.ua/mynuvshyna/r09.html>
3. Стельмашук Г. Г. Декор народной одежды. *Общественный, семейный быт и духовная культура населения Полесья*. Минск, 1987. 374 с.

Вовк Ольга

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ДО ІСТОРІЇ УВІЧНЕННЯ ПАМ'ЯТІ ВАСИЛЯ КАРАЗІНА ЗАСОБАМИ МАЛОЇ СКУЛЬПТУРНОЇ ПЛАСТИКИ

Анотація. Охарактеризовано форми увічнення пам'яті про видатного українського науковця і просвітителя В. Н. Каразіна. Висвітлено історію нової меморіальної дошки, що була відкрита в Харкові у 2019 р. і донині не знайшла представлення у медійному просторі та в наукових публікаціях.